

BREGNINGE-SØBY SKOLEHISTORIE

I

Af *M. Eriksen*

Ærø er vel nok den Del af Fyns Stift, der har den mest afvekslende Historie, og i særlig Grad gælder det Øens Skolehistorie. Det er dens Forbindelse med Hertugdømmerne i flere Aarhundreder, der gør sig gældende. Den har ikke altid været til Gavn for Skolen; thi det hører ikke til Sjældenhederne, at der opstod Uoverensstemmelse mellem de danske og de tyske Myndigheder. Det skete jo, at Hertugerne eller deres Embedsmænd vilde blande sig i Sager, hvor de ikke havde noget at gøre. [Se Svendborg Amts historiske Samfunds Aarbøger: 1931, Side 46, og 1937, Side 75 ff.] Paa den anden Side maa det dog ogsaa erkendes, at en saadan Vekselvirkning har haft sin Betydning. Der kan saaledes henvises til, at der allerede omkring Aar 1700 var oprettet eller blev oprettet Skoler i alle de ærøske Sogne. Andre Steder i Landet blev dette først almindeligt et godt Stykke ind i det attende Aarhundrede. Det Sted paa Ærø, hvor det voldte størst Vanskelighed at faa en Skole oprettet, var netop Bregninge; men Aarsagen hertil skal vi komme tilbage til senere.

For bedre at kunne forstaa de særlige ærøske Forhold maa vi her gøre opmærksom paa, at Ærø i gejstlig Henseende indtil 1819 stod under Fyns Biskop, og det tilkom derfor ham at give de ærøske Degne Kollats (= et af Biskoppen udstedt Bevis for, at den deri omtalte Person er retmæssig kaldet til et Embede i Kirke eller Skole).

Skolevæsenet stod derimod under den verdslige Øvrighed, hvis højeste Myndigheder var Hertugerne paa Lyksborg og Nordborg. De og deres Embedsmænd benyttede sig af det tyske Sprog, og det var disse, der ansatte Lærerne.

Degnehistorien.

Den vestlige Del af Øen, de to nuværende Sogne, Bregninge og Søby, var indtil 1746 eet Sogn med fælles Kirke i Bregninge. Fra 1746 og indtil 1869 var det eet Pastorat med to Kirker. Siden har Søby Sogn været selvstændigt og med egen Præst.

Paa Grund af dette Forhold har der aldrig været hverken Degn eller Degnebolig i Søby; thi hvor der ingen Præst var, behøvede man heller ingen Degn.

Degneinstitutionen i Danmark eksisterede allerede før Reformationen. Naar jeg i det følgende skal fortælle om de gamle Degne i Bregninge, kan jeg selvfølgelig ikke paavise nogen Degn før Reformationen; men paa selve Reformationstiden har der vistnok været en Degn i Bregninge, Anders, hvis Navn findes i et gammelt Skatte-register fra 1533.¹ I et Skatteregnskab over Nordborg Amt fra 1628 ses, at der da var en Christen Degn i Bregninge. Der kunde vel være den Mulighed at det var Personnavne, men der er dog forskellige Tegn, der tyder paa, at det netop var Sognets Degne. Bortset fra disse sparsomme Oplysninger kender vi ikke noget til Degnene i Bregninge før henimod Slutningen af det syttende Aarhundrede, men at der stadig var Degne og ikke Substituter eller Løbedegne, som de ofte kaldtes, har vi Bevis for. Løbedegne var Elever fra den nærmeste Latinskoles ældste Klasse. Paa denne Tid var der Latinskole i Ærøskøbing, og baade i Rise og Tranderup havde man en Løbedegn eller Substitut. Efter Frederik d. 2.s Forordning skulde de Sogne, der laa mindre end to Mil fra nærmeste Latinskole, have en saadan. Denne Bestemmelse var til stor Fordel for Latinskolen, idet den fik Sognets Degneindkomster mod til Gengæld at sende en af Eleverne for at forrette Degnetjenesten; det vil sige at forestaa Kirkesangen og undervise Børnene i deres Katekismus, selve Skoleundervisning for Børnene befattede Degnene sig ikke med. De var jo ikke Lærere. Naar Degnene undertiden optraadte som Lærere, var det som Regel i smaa og fattige Sogne, hvor man slog disse to Embeder sammen. Det har aldrig

været Tilfældet paa Ærø, naar bortses fra et Par Tilløb i Tranderup og Marstal.

Den Bregninge Degn var ved at blive gammel i 1664, og det saa ud til, at han snart skulde have en Afløser. Det var Sognets Mænd alt andet end glade for, da de risikerede at faa en ung Løbedegn i Stedet for deres gamle Sædedegn. Der maatte gøres noget, og Resultatet blev en længere Skrivelse til Bispen, hvori fremhæves forskellige Grunde, der efter deres Mening talte for, at de atter burde have en Sædedegn.²

I Skrivelsens første Punkt gør de opmærksom paa, at der altid har været en Sædedegn i Bregninge, og „vi ønsker ikke, som sket er med Rise og Tranderup at have en løbe Degn, som ikke kan betjene os“. De henviser ogsaa til den lange Vej, der er til Søby fra Ærøskøbing, naar han en Dag om Ugen skal undervise Ungdommen i Søby i deres Børnelærdom, og videre spørger de, om de skal sende Bud efter Løbedegnen, „naar ringes skal og lig jordes“. De tvivler ogsaa, om nogen af Disciplene fra Latinskolen kan forestaa Sangen. De forstaar heller ikke, hvorfor de skal være med til at lønne Mændene i Ærøskøbing, naar de ogsaa skal lønne deres egen Skolemester. I sidste Punkt ængster de sig paa en eventuel Substituts Vegne, „om nogen i Fremtiden forordnes, skal han dog have noget at leve af, og vi enten med de nye Udgifter besværes, eller han maatte leve armelig og fast tigge sit Brød, som sker andre Steder“.

Det gik vistnok saadan, at der atter kom en Sædedegn til Bregninge; thi Kirkebogen fortæller, at Peder Mortensen, Sognedegn i Bregninge, begravnes den 23. Februar 1683, og mon vi ikke maa have Lov til at antage, at han har været Efterfølger af den gamle Degn, der endnu levede i 1664.

CHRISTEN MATZØN BRAND

Peder Mortensen har vistnok haft en Medhjælper de sidste Aar. Der er nemlig opbevaret en Fortegnelse over Indkomsterne for Aaret

1682 til Degneembedet.³ Denne Fortegnelse er skrevet og underskrevet af Christen Matzøn Brand, der blev Mortensens Eftermand.

Indtægterne var:

Helmis Byg 10 Tdr., hvoraf Kapellanen i Erritskiøbing faar 10 Skp., og den latinske Skole 8 Skp.

Julerente 40 Brød og 40 halve Giæs, naar han dem alle rigtig bekomme.

Paaskerente som til Jul med Hensyn til Brød og dertil 445 Æg.

Intet Offer.

Quinder, som introduceres (første Kirkegang efter Barnefødsel), 6 Skilling danske.

Brudfolk, som vies, giffue om Aftenen 1 Sk. d. og siden om anden Dagen 6 eller 8 Sk. d.

Ligpenge 8 Sk. d.

Jord at saa 8 Skp. Saaland.

Christen Matzøn Brand.

Christen Madsen, som Degnens Navn for det meste skrives, var 50 Aar, da han overtog sit Embede. Før den Tid har han vistnok været Hører ved Latinskolen i Ærøskøbing, idet en Christen Madsen Hører adskillige Gange fra 1670—1680 optræder i Ærøskøbing Kirkebog. Bregninge Kirkebog fortæller om ham, at han i Efteraaret 1687 bar en Søn af Bregninge Møller til Daaben. Der er enkelte Ting, der taler for, at der er Familieforbindelse mellem disse to Hjem, ikke det, at han bar Barnet, thi den Ære blev ham ogsaa vist af andre. Kirkebogen fortæller ogsaa, at den 30. Maj 1688 var Christen Degn, Anders Smid og Per Aulsmænd alle her af Byen henne at bese Hans Pedersens af Tværby hans Ægtebarn, en 5 uger gl., som efter Forældrenes Bekiendelse døde om Natten i Sengen hos dem, mens de begge sov.

Da berettede disse Dannemænd, at de ingen Tegn kunde finde paa det salig Barns Legem til, at det skulde være . . . (kvalt, dræbt?). Faderen og Moderen sagde, at de vidste ikke at være Skyld udi Barnets Død, uden at det var tagen i Seng til dem og disimedens var

falden i Søvn, ellers skal Barnet have været vojtt^t af og til siden det blev fød.“

En af Degnens Sønner, Anders, dør i April 1690. Jeg antager, det er en eller anden af Datidens smitsomme Sygdomme, der har gæstet Degnehjemmet, da ogsaa mange andre Hjem blev ramt. I Aaret 1689 var der efter Kirkebogen 89 Dødsfald i Bregninge Sogn, deraf 32 i Aarets to sidste Maaneder. Endnu langt hen i Aaret 1690 var Dødeligheden stor. I Aarene 1696 og 1698 var der ogsaa et stort Antal Børnedødsfald i Sognet.

Den 4. Marts 1691 blev en Datter, Else, trolovet med Erik Bertelsen fra Ærøskøbing. Den 11. November vies de i Ærøskøbing. Maaske de er Barndoms- og Ungdomsvenner fra Ærøskøbing, hvor Else vel har traadt sine Barnesko. Erik Bertelsens Fader, Bertel Eriksen, var en myndig Mand og Formand for Byens 16 Skatlæggere.⁵ Det maa vel svare til at være Formand for Ligningskommissionen. Han førte adskillige Retssager, saaledes med en Broder, Gdm. Jens Eriksen i Dunkær. I en anden Sag kaldes han for en gammel graa Skælm. Hustruen var Datter af Byfogden Hans Pallesen. Degnens Datter blev ved dette Ægteskab Stammoder til en stor og anset Slægt i Ærøskøbing. Omkring 1750 er der flere af Efterkommerne, der bruger Tilnavnet Brand. Om det muligvis har Forbindelse med det „Brand“, Degnen brugte, kan jeg ikke udtale mig om, men henleder herved kun Opmærksomheden paa det. Af Ærøskøbing Bytingsprotokol fremgaar det, at Degnen ejede Hus og Gaard i Ærøskøbing. Han overlod det til Svigersønnen Erik Bertelsen, der igen den 15. Marts 1695 solgte det til en Jens Pedersen.

Christen Madsen dør straks efter Nytaar 1699 og begravnes den 18. Januar. Han blev 66 Aar gl.

MADS CHRISTENSEN

Den ny Mand i Degneembedet hed Mads Christensen. Han var da 27 Aar. Navnet tyder paa, at han er Christen Madsens Søn. En anden Oplysning tyder paa det samme: Den 30. December 1698 staar

han Fadder til Erik Bertelsens Søn i Ærøskøbing, og allerede paa dette Tidspunkt, altsaa før Christen Madsens Død, skrives han som Degn i Bregninge.

I Sommeren 1700 staar hans Stedsøn Fadder. Altsaa er Mads Christensen gift, og det fortæller endvidere, at hans Hustru har været gift før. Hans Hustru skrives som Anna Mads Degns. Stedsønnens Navn og forskellige andre Omstændigheder tyder paa, at hans Fader har været „Hollænder“ paa Søbygaard, en Stilling svarende til en Mellemting af Mejeribestyrer og Fodermester. En Anna blev netop 1680 viet til Hollænderen dér, saa det ligger nær at antage, at det er hende, der som Enke er viet til Degnen. Maaske han ogsaa har haft en Stilling dér, før han blev Degn.

Mads Christensens Degnetid blev ikke af lang Varighed, kun fire Aar. Han blev begravet den 19. Maj 1703, 31 Aar gl.

NIELS CHRISTENSEN MØLLER

Den ny Degn, Niels Christensen Møller, er vistnok en Mand fra Sognet. Da han holdt Bryllup i Ærøskøbing den 18. Juni 1704 med „den tro, ærlige og meget gudfrygtige Møe Anne Marie Marquardsdatter, var Christen Madsen Møller fra Bregninge hans Forlover, og det maa sikkert være hans Fader. Søndag før Jul 1705 faar han en Datter døbt.

Som vi saa foran, var Degneembedets Indkomster ikke betydelige; vi maa endda huske paa, at Bregninge Sogn var et stort Sogn med mange Gaarde; men 1711 forøgedes Degneindtægten. Grunden dertil var den, at Arndt Urmager formedelst 100 Rdl. havde leveret et Sejerværk til Kirken, hvis Regnskabsbog fortæller, at Degnen hvert Aar fik 6 Rdl. 4 Mark for at „stille og opvarte“ det. Senere steg Beløbet til 10 Rdl. Af Kirkens Kasse fik han endvidere 4 Skp. Byg og 2 Mark i rede Penge aarlig. Lørdagen den 21. Juli 1731 har sikkert været en pinlig Dag for Niels Degn, da han for to Forhold var stævnet for Retten paa Søbygaards Tingstue.⁶

Rebslager Hans Steffensen vil have ham straffet, idet han beskylder

ham for, at han har skældt hans Kone ud og talt ærerørige Ord om hende m. m. Niels Møller erklærer, at han har ikke gjort det, men skulde han have gjort det, „maatte det være sket i Ubesindighed, og at han ikke vidste om Hans Steffensen Rebslagers Kone andet end godt var“. Denne Erklæring er Rebslageren og hans Kone godt tilfreds med. For en Sikkerheds Skyld forlangte de en Udskrift af Tingbogen. Det kunde vel være godt nok at have Beviset nær ved Haanden ved paafaldende Lejlighed.

Med det andet Søgmaal forholdt det sig saaledes, at afdøde Gaardmand Rasmus Mikkelsen skyldte ham nogle Penge. Niels Møller vil gerne have noget for sine Penge og tager sig saa selv til Rette. Men det maa man jo ikke! Rasmus Mikkelsens Søn overtog Gaarden i Skovby efter Faderen, men da han opdager, at Degnen har ladet 7—8 Læs Tørv skære i hans Mose, lader han ham anklage. Fremgangsmaaden var selvfølgelig ikke lovlig, men „Tørvene fik han Lov til at beholde, men maatte love, at han herefter ikke havde mere at fordre efter Rasmus Mikkelsen“.

Ja, selv om dette kunde være slemt nok for Degnen, saa var det dog ikke saa slemt som for den Kone, der stod som anklaget næste Tingdag. Hun var nemlig anklaget for Hekseri!

Niels Christensen Møller var Degn i over tredive Aar og blev gammel og svagelig i sit Embede, saa at han maatte have en Medhjælper i de senere Aar.

SØREN MØLLER

I Bispens Kollatsprotokol for 11. August 1734 læses, at der „gives hæderlige og vellærde Studiosus Søfren Møller Collats til at adjungere Degneembedet i Bregninge og Søby Menigheder efter Niels Møller, som formedelst høj Alder og Svaghed ey sit Embede kan forrette — og siden efter ham succedere“.

Der er stor Sandsynlighed for, at det er Faderen, han adjungerer. De har samme Efternavn, eller vel rettere Tilnavn, og Søren Møllers ældste Søn fik Navnet Niels ligesom den gamle Degn.

Hans Hustru hed Magdalene Marie, og han var Svoger til Skovrider Jens Lorensen i Søby, som igen var Svoger til Sognepræsten, Pastor Husum.

1734 blev der udarbejdet en Jordebog over den Jord paa Ærø, der var tillagt Øens Præste- og Degneembeder, altsaa ogsaa over Degnejorden i Bregninge.⁷ Den laa i Skovby Søndermark i Nærheden af Bregninge Mølle, der den Gang ofte kaldtes Lindbjerg Mølle. Degnejorden bestaar af to Agre, der gaar i Retningen Syd-Nord. Længden er 422 Alen, og Arealet er godt 12.000 Kv.-Al. Det er rimeligvis de 8 Skp. Saaland, der omtales 1682. I den omtalte Jordebog er der en Tegning af hvert eneste Jordstykke, og allesammen farvelagte. Der er ogsaa Tegninger over Dele af Byerne, men altid af Kirke, Præstegaard og Degnebolig. En af disse Tegninger viser, at Bregninge Degnebolig laa Nordvest for Kirken ved Vejen mod Søby. Ved Søren Møllers Tiltrædelse var Degneboligen en Del forfalden, hvorfor Biskoppen bestemte, at Kirkekassen skulde udbetale Degnen 10 Rdl. „til Hjælp til hans forfaldne Boligs Reparation“. At det skete, ses i det gamle Kirkeregnskab. Syd for Degnehuset og Vest for Kirkemuren har Degnen et mindre Stykke Jord, der i Jordebogen beskrives saaledes:

„For dend Wester Ende paa Kirchen, teit ved Kirche-Muuren har Degen en Indhejnet Pille-Hauge, er med Moratz og med een Del Urter bevogsen, saa dend icke er tjenlig til at pløje eller saae, ej heller til nogen Høe-Sleet, Haugen er lang fra Kirche — Risten af og til dend Synder Siide $76\frac{1}{2}$ allen, bred i dend Norden Ende $22\frac{1}{2}$ allen, bred i dend Synder Ende $28\frac{1}{2}$ allen.“

Endnu, eller i alle Tilfælde for faa Aar siden, saas denne Have i sin oprindelige Form.

Foruden Embedsjorden har Degnen ogsaa et Stykke Jord som Selveje. Sammen med sin Svoger, Hs. Kgl. Maj.s Skovrider Lorensen i Søby, har han købt en Herremarkspart af Hans Jørgensen Hollæn-

der i Ærøskøbing. Denne „Hollænder“ har nok i sin Tid været i Tjeneste paa Søbygaard, og det er vel ogsaa dér, han har erhvervet sin „Nationalitet“. Søren Møller og Svogeren ejer hver Halvdelen. Degnens Halvdel vurderes til 300 Mk. Han ejede ogsaa Halvdelen af et Hus i Bregninge.

Hans Hustru Magdalene Marie døde den 1. Maj 1747, 47 Aar gl. Skiftet⁸ fortæller, at Degnen var en efter Tidens Forhold meget velhavende Mand, og een Ting kan vi være ganske overbevist om, det er ikke af Degneindkomsterne, han har sammensparet sin Formue.

Af Skiftet nævner vi:

4 Guldringe	20	Mk.
Sølv: 2 Bægere, det ene udpuklet; 17 Skeer; 1 Snustobaksdaase, forgyldt indvendig; 1 Hovedvandsæg. Alt Sølv-tøjet blev vejjet paa Træbismer og vejjede 108 Lod à 1½ Mk. =	162	—
5 Speciedalere	16	—
Brændevins-Kjedel med Hat, Piber og Tønde	116	—
Forskellige Obligationer, deriblandt en hos Sognepræsten Hr. Husum, tilsammen	633	—
En halv Herremarks Part	300	—
Halvdelen af et Hus i Bregninge straks uden for Kirkeporten	110	—
Jens Jepsen, Tværby, skylder.....	10	—
Desuden mange Restancer for Begravelser o. lign.		
Besætningen: 2 Køer, 1 aargl. Kalv, 2 Mælkekalve, 1 Gris, 1 Faar, 1 Lam, 1 overløbet Gimmer.		

Hele Boet...3553 Mk.

Trods det, at Søren Møller var en formuende Mand, kunde han ikke udbetale Sønnens Arv, men hvorfor det ogsaa skulde være nødvendigt, naar han kun var 6 Aar, siges ikke, og derfor lod Degnen afholde Auction den 19. Juni. Der bliver ialt 3460 Mk. at dele mellem Fader og Søn.

Der oplyses endvidere, at „da Faderen i indeværende Tid og Omstændigheder ej er vederhæftig efter Loven og kan derfor ej være Barnets Værge, skal det være hos Værgen i Søby, foreløbig et halvt Aar“. Denne Værge er Svogeren, Skovrider Lorensen, Søby Kro. For at have Drengen hos sig, skal han have 8 Mk.

Hvorfor Degnen „ej er vederhæftig efter Loven“, gives der ingen Oplysning om; men mon det ikke har Forbindelse med det, at han allerede den 2. Oktober indgaar Ægteskab med Anne Marie Philipsdatter fra Ærøskøbing. Der var jo endnu ikke gaaet 6 Maaneder, siden Hustruen døde, og der var en Tid forud udstedt en fyrstelig Forordning paa Ærø, „som paabyde og befaller, at ingen Hustru eller gift Mand, som ved Døden har mistet sit Ægtefælle, uden Herskabets naadigste Dispensation, igen maa tiltræde nyt Ægteskab førend 6 Maaneder er forbigangen mod 20 Rdl. til det høje Herskab“. I dette andet Ægteskab var der to Børn, Sønnen Laurits Sørensen Møller og Datteren Anna Magdalene Sørensdatter Møller.

Allerede den 17. Juli 1754 dør Søren Møller, 54 Aar gl. Skiftet efter hans Død viser, at det økonomisk set er gaaet tilbage for ham i disse Aar, idet Boet nu opgøres til 196 Rdl. (588 Mk.), og deri er endda indbefattet det Korn og Hø, der staar paa Marken, og som vurderes til 37 Rdl. Det tilkommer Enken, „da hun ingen Naadsensaar nyder“. Af Formuen faar Enken Halvdelen og dernæst 6 Rdl. til sin Begravelse og endvidere 20 Rdl., som Degnen ved deres Bryllup har lovet hende som Morgengave i Stedet for at dele den anden Halvdelen med Børnene.

Dagen efter Skiftets Slutning dør Datteren.

De sidste tre Aar var Degnen svagelig og maatte holde Medhjælper til at passe Embedet.

LARS RØNNE

Lars Rønne var Søren Møllers Medhjælper i hans sidste Aar, og som saadan fik han Kollats af Biskoppen den 15. November 1751. Naar Søren Møller døde, skulde han overtage Embedet. Han var

hæderlig og vellærd Student. Ikke længe efter indgaar han Ægteskab med Anne Cathrine Dichmann fra Faaborg. Hun var født 1720.

Embedsboligen er stadig det gamle Degnehus Nordvest for Kirken. Vi husker, at det i Søren Møllers Tid blev repareret for 10 Rdl., men det er atter meget brøstfældigt, og trænger igen til en større Reparation. Man kommer dog til den Erkendelse, at det ikke kan betale sig at reparere det en Gang til. Det har udtjent, og der maa en Afløser til. Ved kgl. Reskript af 24. Oktober 1755 blev der givet Tilladelse til at bygge en ny Degnebolig paa Kirkens Regning. Rønne indsender derefter et Overslag paa en ny Bygning paa 8 Fag til Kirke-Sessionen (Bestyrelsen for Øens Kirker). Den er beregnet til at koste 208 Rdl. Rønne tilbyder selv at opføre det til denne Pris uden at beregne sig nogen Fortjeneste derved. Der menes, at Prisen er temmelig høj, hvorefter der sluttes Kontrakt med ham om, at han skal bygge det for 195 Rdl., „og efter sit Tilbud forskaffe de i hans Forslag foreslaaede Materialer til 8 Fag Stuehus; inden Vægge i Bredde 12 Alen, Længde 24—25 Alen med 3 Skiærvæg i Bredden, 1 Skiærvæg i Længden, 2 Skorstene, 1 Kølle med behørig Grue. Slyd og Loft overalt, samt Døre, Vinduer og alt, hvad dertil hører og alt godt.“ De 30 Rdl. skal først betales efter Bygningens Fuldførelse og mod lovligt Syn.

Den nye Degnebolig blev derefter opført 1756.

I Aaret 1764 skete der noget ganske forfærdeligt i Bregninge Kirke, og da det kom til at gaa ud over Degnens Offer, skal det fremdrages her. Tilfældet viser os tillige et Kulturbillede fra Tiden, og det er endda Provst Falencamp selv, der i en Skrivelse til Biskoppen skaffer os denne Oplysning. Det gik jo ogsaa ud over hans Offer, og mange gamle Skrivelser viser, at det alle Dage har været et ømt Sted. Der er nemlig sket det, at Natmanden, eller Rakkeren, som han ogsaa kaldes, er gaaet for tidligt op med sit Offer, og selvfølgelig skulde han være den sidste, da ingen ærekær Mand i hele Sognet vil gaa bag efter ham, hvorfor de da ogsaa bliver paa deres Pladser og beholder deres Offer til stor Skade for baade Præst og Degn. Der blev endda

spyttet paa Natmanden fra Pulpituret, men det hjalp heller ikke. Han faar saa af Bispen Ordre til, at han skal gaa sidst, ogsaa naar han skal til Herrens Bord. Denne Bestemmelse gaar hans Ære for nær, hvorfor han klager til Biskoppen og underskriver sig som Nat Mand Claus Christensen. Det har ikke altid været let at være Biskop i de Tider.

Rønnes Hustru døde den 20. Oktober 1766.

1755 blev hun Moder til Tvillinger. De døde dog som smaa. En Datter, Anne Sophie, var 9 Aar, da Moderen døde. Rønne skiftede frivilligt med hende den 17. Juli 1767 og gav hende 100 Rdl. Desuden havde han et Gældsbevis paa den afsatte Kapellan i Ærøskøbing, Hr. Sass Juul, paa 20 Rdl., som hun ogsaa fik tilskrevet som sin Arvepart. Det viste sig dog senere, at Sass Juul ikke kunde betale.

I Slutningen af Aaret stod Rønne Fadder i Ærøskøbing til Byfoged Boldts Søn. Den 16. Februar 1768 indgik han nyt Ægteskab med Jomfru Kirsten Schroeder. Byfoged Boldt var Forlover.

Ved Jordudskiftningen 1774 fik Degneembedet tillagt følgende Jordlodder:

Degnetofte ved Bregninge By.

Leystykker og Eskemose af Skovby Mark.

Stejlebjerg og Sønder Kohave af V. Bregninge.

Arealet var 7 Td. 4 Skp. $\frac{3}{16}$. Det er Hamborg Maal og svarer til 6—7 ha. Boniteten var ikke særlig fin; beregnet til 3 Td. 7 Skp. $\frac{6}{16}$. Foruden denne Embedsjord havde han ogsaa lejet noget, saa det blev et temmelig stort Landbrug, han drev. Til Kapellanen og Kordegnen i Ærøskøbing skulde han aarlig levere 15 Skp. Byg. Det var en Afgift, der fra gammel Tid hvilede paa Degnejorden. Forstaaeligt nok vilde han helst være fri derfor, eller, ligesom Degn Bindsbøll i Rise, give 1 Rdl. pr. Tønde. Det viste sig, at det var en privat Aftale, Bindsbøll havde for sin Embedstid. Nu, da Kornet var steget

i Pris, vilde Rønne gerne nyde samme Begunstigelse, men han maatte stadig levere Korn iflg. Biskoppens Afgørelse. Provst Gudme, Ærøskøbing, skriver i en Erklæring derom: „I over 30 Aar har Rønne givet Korn til Chordegne og Christendoms Skoleholderen i Ærøskøbing, og som hans Formand i Embedet ogsaa har, ikke alene i den Tid, da der her i Ærøskøbing var en *latin Skole*, da samme Korn blev svaret til Rector Skolæ; men endog i Fortiden blev samme svaret efter sigende til St. Knuds Kirke i Odense.“

Fra Bispevisitatserne har vi følgende Oplysninger angaaende Ungdommen i Bregninge Sogn i Rønnes Tid:

14. August 1758.

Ungdommen fra Bregninge og Søby skikkelig oplyst.

6. Maj 1777.

Blandt Ungdommen fandtes megen god Oplysning.

8. Maj 1788.

Rønne catechiserede nogenledes.

I Sommeren 1774 afholdt Provst Fabricius, Rise, Visitats i Øens Skoler. Angaaende Religionsundervisningen, der jo var det meste af Degnenes Arbejde, hedder det i hans Indberetning til Biskoppen:

„Jeg kan ikke undlade at mælde Deres Højærværdighed den Tilstand, i hvilken jeg ved mine Visitatser her ved Menighederne paa Landet samt Skole-Væsenet, som og Ungdommen; i Henseende til Ungdommen var der i hver Menighed fast intet uden Børn, der endda ej kunde Lutheri Catechismen; thi de Voksne var næsten alle borte, og de, der var, kunde slet intet . . ., hvor enfoldige en Spørgsmaalene var; da jeg herved ej allene offentlig i Kirkerne for Menighederne forestillet, hvor mishagelig for Gud, skrækkelig for Forældre og Ungdom saavel som bedrøvelig for enhver retsindig Lærer slig Vankundighed var og hvilke beklagelige Følger den vilde drage efter sig.“

Denne Udtalelse gælder hele Øen i Almindelighed. Undervisningen var dog slettest i Ærøskøbing og Marstal, tilføjer han. Maaske det var en Trøst for dem i Bregninge.

Rønne, der nu snart har været Degn i fyrretyve Aar, begynder at føle sig gammel og tænker paa efter Tidens Skik at faa sig en Medhjælper, der senere kan blive hans Efterfølger. Han henvender sig derfor i 1786 til Jacob Fabricius, der var Huslærer paa Vestre Mølle ved Søbygaard. Han er Søn af Provst Fabricius, der døde 1781. Han ønsker dog ikke at blive Medhjælper, hvis han ikke kan være sikker paa at faa Embedet efter Rønnes Død. I den Anledning sender han Biskoppen følgende Skrivelse:

„Da Degn Rønne i Bregninge formedelst Alderdoms Skrøbelighed ikke selv kan forestaa sit Embede, ønsker han at tage mig som sin Medhjælper. Det Skridt er vanskeligt for mig at gøre, med mindre jeg kunde være sikker paa Kaldet efter hans Død.

Vel er jeg ikke Student eller Skolelærer, men dog er jeg af min afdøde Fader, Provst Fabricius i Rise, opfordret til Studering og er kommet langt hen paa den Bane, er Faderløs og uskyldig, der er i en Tilstand, der ikke svarer til Fødsel og Opdragelse.“

Han medsender en Anbefalingskrivelse fra Mølleren, Hans Nissen, hos hvem han har været i to Aar. Sognepræsten, Hr. Monrad, anbefaler ham ogsaa godt og mener, at Degnen nok kan trænge til en Medhjælper, da „han er gammel og har dumme Øjne“.

Fabricius fik dog ikke sit Ønske opfyldt.

Rønne døde den 23. Juli 1789. Han efterlod Enke og to Døtre. Foruden Anne Sophie af første Ægteskab en attenaarig Datter Anna Cathrine af andet Ægteskab. Det lader til, at hans Formuesforhold er gaaet tilbage, siden hans første Hustru døde, idet den ældste Datter nu giver Afkald paa sin Mødrenearv paa 100 Rdl. I Skiftet fortælles, at Rønne ikke har betalt Skat paa Amtsstuen siden 1783. Det opklares dog før Skiftets Afslutning, at Skatten var betalt. Det har sikkert været et mærkeligt Skatteregnskab. Efter kgl. Reskript af 13. De-

cember 1776 var Degneboligerne skænket til Degnene, imod at de skulde vedligeholde dem. Det maa have været en stor Fordel for de Degne, der havde Embederne det Aar. For Rønnes Arvinger kom det til at betyde 100 Sletdaler, da Efterfølgeren maatte indløse Boligen med denne Sum. For Eftertiden var det som Regel saaledes, at Indløsningssummen laantes af Kirkekassen. Renter og Vedligeholdelse kan derfor betragtes som Husleje.

Enken døde 1803, 62 Aar gl.

Den yngste Datter blev gift med P. Clausen, der var Købmand, Skipper og Ejer af Bregninge Mølle. Jeg antager, at han først var Skipper, idet en Datter er født i Horsens 1809. Hun blev gift med Jens Fr. Winther, der senere blev Lærer i Bregninge.

Der var flere, der ønskede at blive Rønnes Efterfølger. Der var først Jacob Fabricius, der nu var Lærer i Nakskov. Den næste var en Student, der nu var Huslærer paa Vestre Mølle. Han havde i nogle Aar været Sømand og i 8 Aar opholdt sig i Ostindien.

En tredie Ansøger var Skoleholderen i Skovby, Chr. Jørg. Samuelsen; han var 60 Aar.

Degnen i Tranderup, Gr. Zimmer, søgte ogsaa.

Den femte Ansøger, Johan Christian Pingel, blev den lykkelige.

JOHAN CHRISTIAN PINGEL

Den i Rønnes Tid nyopførte Degnebolig var i de forløbne godt tyve Aar ikke holdt bedre vedlige, end at der nu maatte en større Reparation til. Den gik Joh. Chr. Pingel straks i Gang med, og samtidig lod han bygge en Stald og Ladebygning, og det lod altsaa til, at han forberedte sig paa at blive i Bregninge i mange Aar. Det skete dog ikke. Allerede efter halvandet Aars Forløb flyttede han til Lumby ved Odense for at overtage Degneembedet dér. Fra hans Ophold i Bregninge findes ikke mange Oplysninger; men efter hans Bortrejse veksles der med Biskoppen som Mellemand et Par Skrivelser mellem ham og hans Efterfølger, og disse giver forskellige Oplysninger fra hans Embedstid i Bregninge.

GREGERS ZIMMER

Det blev Pingels gamle Konkurrent fra 1789, Gregers Zimmer, der i over tyve Aar havde været Degn i Tranderup, der nu kom til Bregninge. Han var omtrent 60 Aar og ikke nogen ukendt Mand dér, idet han ved Lejlighed havde prædiket i Bregninge Kirke, naar Præsten var syg. Det skete jo, at Degnene fik Lov til det, da de havde gaaet i „den sorte Skole“, og det var vel nok mest i Degn Rønnes sidste Aar, da han paa Grund af de „dumme Øjne“ ikke saa godt kunde.

Den Bygning, Pingel havde ladet bygge, skulde Zimmer mod Godtgørelse overtage. Det er han ikke helt villig til, og det er derfor, de omtalte Skrivelser veksles.

Pingel skriver:

Underdanigst Premon.⁹

I Aaret 1774 blev der til Bregninge Degne Kald paa Ærø allernaadigst henlagt 31 Skp. boniteret Land, som efter Udsæd er 10 Tdr. 7 Skp. imod at deraf aarlig til den kgl. Amtsstue skal svares Skat, ligesom af anden ufri og contribuabel Jord. Min Formand i mit forhenhavende Embede i Bregninge Lars Rønne bortlejede for den meste Tid disse ufri Jorder og altsaa ikke behøvede store Husrum til Lade og Fæ Hus, end det, som af ham var opbyggt udaf det gamle Degnehus Tømmer, som allernaadigst var ham overladt uden Betaling, hvilket ved min Tiltrædelse var falde færdig og ubrugbar og i Aaret 1776 af Brand Commissionen taxeret for 16 Rdl., hvoraf endog Husets slette Forfatning bevises.

Jeg blev da nødsaget til efter min store Husholdning af 10 daglige Munde at antage mig disse ufrie Jorder og altsaa og nødt at bygge et større rummeligt og passende Lade og Staldhus, som kostede mig en anselig Sum Penge foruden jeg maatte koste en Hoved Reparation paa Sæde eller Stuehuset, hvilket sidste formodenlig efter Rescript af 29. Jan. 1745 af min Eftermand bliver godtgjort, som kostede mig 80 Rd. uden at faa den allerringeste Erstatnings Godtgørelse af min

Formand, da et Hus til 100 eller 150 slette Daler værd er meget ubetydelig, især paa Ærø, hvor Ildebrændsel (og altsaa ogsaa Bygnings-tømmer) er overordentlig kostbar.

Efter mit vidende findes ingen Befaling, hvorledes Godtgjørelsen for Bygninger til ufri Jords Tillæg skal være. Det er derfor min underdanigste Begjæring, at Deres Højærværdighed (Biskoppen) naadigst vil Resolvere, hvorledes Godtgjørelsen for mig af Eftermanden Sogne Degn for Bregninge og Søbye Menighed bedst kunde afgøres og være for den Bygning af 8 Fag Lade og Stald Hus 11½ Al. bredt, som paa min Bekostning er bleven opbyggt uden Behjælpsning af Kirken (og) om samme Godtgjørelse maatte ske i Penge efter Vurdering til Erstatning Mand efter Mand i Degne Embedet eller om det naadigst maatte tillades mig at sælge den opførte Bygnings Materialer til Forfløtning et andet Sted ligesom det forholdt sig med et lidet Tørvehus, som min Formand havde bygget paa Degneboligens Grund, det jeg ved Auction maatte tilkøbe mig.

Et ubaadeligt Tab vilde det være for mig, Kone og umyndige Smaa, naar jeg for disse Penge, som til nødvendig Bygning, saavel som Reparation af Stuehus, som til den nye Bygning er medgaaet, ikke skulde faa mere Godtgjørelse end efter Bestemmelsen af fornævnte Rescript af 1745. Men da den Tilfælde at Bygning til ufri Jords Tillæg, ikke er bestemt eller eksisterer og formodentlig aldrig oftere indløber, vilde det være meget tungt og besværligt, om jeg som den fattige Mand skulde uden Erstatning have bygget et anseligt og dog nødvendigt Hus for alle Eftermændene i mange Aar, men haaber og forventer en naadigst Resolution.

Underdanigst

Johan Christian Pingel,

Lumby, d. 6. Jan. 1791.

Hertil svarer Zimmer:¹⁰

Sandt, at der i Aaret 1774 blev tillagt Bregninge Degne Kald 31 Skp. bon. Land, men Usandhed, at forrige Sogne Degn Lars

Rønne for den meste Tid bortlejede disse Jorder; thi det var ikkun i de sidste Aaringer, da Alderdom og Skrøbelighed indfandt sig, at han bortlejede dem; i ald den øvrige Tid betjente han sig ey allene af dem selv, men leyede endog eendeel fælles Jord af Bønderne, at han desbedre kunde holde Heste til at dyrke det Hele og befordre sig til Vogns. Men da det er almindeligt her paa Landet at sætte det overflødige Korn i Stak, saa brugte hand og denne Maade og havde altsaa Huusruum nok til en Avling, der var større, end den Pingel har haft.

At Rønne selv haver ladet bygge denne Ladebygning, som af Degn Pingel er nedbrudt, er vist, men hvorledes hand er kommen til Materialerne, ved jeg ikke; at hand maatte bygge giver tilkiende, at der enten intet fandtes for ham, eller at det, som var for ham, var forfalden, og dog blev ingen Vederlag given for hans Bygning. Nu var den vel gammel og kunde forbedres, naar Pingel ikke havde faaet Lyst til en nye.

Jeg har hverken Lyst, Kraft eller Evne til at befatte mig med Avlingen, og altsaa behøver jeg ikke den Lade, som Pingel haver ladet opbygge; min Agt er at bortleye det meste af Jorden, men da jeg nødvendig maa holde en Koe, saa maa jeg ogsaa have Huusruum til Koen og Foeringen, og kan altsaa ikke tillade Degn Pingel at borttage alle Udhuse; mig synes og at det var ubilligt, at han skulde have Forlov at nedbryde det gamle, anvende en Del deraf blandt det nye, brænde det øvrige uden at give Vederlag, helst da han selv som Sandhed bekiender, at Ildebrændsel her paa Ærrøe er dyrt; altsaa kan jeg med Billighed begiære, at nogle Fag maa blive staaende til Godtgjørelse efter den Høje Gejstlige Jurisdictions Godtbefindende. Thi vel hedder det, at Degn Pingel ved sin Ankomst købte et Tørvehuus, som siges at staa paa Degneboligens Grund og for det derpaa staaende Huus gav Pingel ikke mere end 6 Rdl. Næppe tror jeg, at det opbygte Huus tilligemed Forbedringen paa Stuelængden kan have kostet saa meget, da der i Stuelængden ey er foretaget andet end at omflotte nogle Døre, male et Loft, og opsætte et Par

Skiærvægger og indsætte nogle Fag Vinduer, helst da begge Gavle endnu er faldefærdige, og det er bekiendt, at Menigheden gav Pingel en anselig Gave, før hans Bortrejse, da han veemodig beklagede hvor meget han havde sadt paa Degneboligen; desuden kiørte Bønderne Leer og Materialer, gav en Del Halm, og Husmændene gjorde Haandarbejdet dertil.

Hvor saadanne Herligheder ere, falder Bygning ikke saa kostbar.

Jeg beder derfor underdanigst, at jeg uden Betaling maa beholde nogle Fag af den nye Bygning til Vederlag for den gamle nedbrudte — og forbrugte; at mig maa forundes det ommeldte Tørvehus for de 6 Rdl., som Pingel gav derfor, og hvad Stuehuset angaar, henholder jeg mig til de derom givne Rescripter og er fornøyet med den gejstlige Rets Godtbefindende.

Tranderup Degnebolig, d. 22. Jan. 1791.

Gregorius Zimmer,

Sognedegn til Bregninge og Søbye.

Før disse Skrivelser igen gaar tilbage til Biskoppen, maa baade Præst og Provst afgive Erklæring dertil. Da det i Hovedsagen blev Præstens, der kom til at gælde, skal vi ogsaa tilføje den.

Underdanigst Erklæring.¹¹

Uagtet Sogne Degnen Mons. Zimmers Erklæring og Forlangende ere sandfærdig og synes billig, saa ønskede jeg dog meget, at det nu paa Degne Grunden af Sogne Degn Mons. Pingel opbygte Lade Huus, maatte blive staaende, da Eftermanden maaske gjerne vilde have det. Og dersom denne skulde bygge paa nye, vilde det blive vanskeligt igjen at faa Sognet til at gjøre Kjørsel med Leer og Materialer, forrette Haand Arbejde, og være behjælpelig med Halm til Taget.

Men det er ligesom ogsaa Uret at besvære Zimmer med en Vedligeholdelse, som ikke gavner ham, foraarsage ham et Udlæg, som han maaske ikke kan taale. Mon Kirken derfor ikke kunde sætte saa

meget derudi, som det efter upartiske Mænds Vurdering er værd, derved blev baade Pingel og Zimmer hjulpen, og naar Zimmer svarer Renter af Kapitalen, tabte Kirken inted, da Eftermanden jo kunde udbetale Kirkens Kapital, om den ikke kunde ham betroes.

Men dette overlades til højere og bedre Skiønnelse.

Bregninge Præstegaard, d. 24. Jan. 1791.

Monrad.

Gr. Zimmer var Præstesøn fra Tranderup. Før han endnu er ti Aar, dør Faderen, og Moderen flytter til Ærøskøbing. Han blev Student, og gav derefter privat Undervisning, men haabede paa, at der engang skulde blive et Præsteembede til ham. Haabet gik ikke i Oplydelse, og da han er 37 Aar, tager han til Takke med det lille Degnekald i Tranderup. Et Par Aar senere blev han gift. Hans Hustru, Charlotte Augusta Schubart, var Datter af Gartneren paa Brahetrolleborg. Han havde lært hende at kende i Rise Præstegaard, hvor hun da var Stuepige.

Zimmer var omtrent 60 Aar, da han flyttede til Bregninge. Sin længste og vel ogsaa bedste Tid havde han nok haft i Tranderup. Der er ikke levnet mange Oplysninger om ham fra den Tid, han var i Bregninge.

Han døde 19. December 1795 og efterlod Enke og fem Børn, to Sønner og tre Døtre. Af Skiftet fremgaar, at hele Formuen beløber sig til 644 Rd. Han havde 1 Ko. Han er ogsaa Ejer af et Byskifte paa Ærøskøbing Mark. Det var udlejet. Det beholdt Enken, men da hun døde 1802, fik den ældste Søn det. Af Folketællingslisterne fremgaar det, at han forblev ugift, og at han i mange Aar flyttede fra Gaard til Gaard i Sognet som Fattiglem. Den yngste Søn, der skulde ud at sejle, fik en Del af sin Arvepart udbetalt, før Skiftet endnu var sluttet. Døtrene skulde ud at tjene. Den yngste, Ide Birgitte, der var 15 Aar, var i Tranderup Præstegaard.

Enken blev boende i Bregninge. Som Pension fik hun $\frac{1}{12}$ af Mandens Løn, 7 Rdl. 24 Sk. Det var selvfølgelig for lidt til at leve af.

For at tjene noget mere til Livets Ophold syede hun vistnok for Byens Koner, idet Skiftet efter hende fortæller, at da hun døde, var der noget Lærred i Huset. Det var ikke hendes eget, men noget hun havde at sy. En Guldkæde havde hun solgt for at skaffe yderligere Hjælp. En Guldring og et Hovedvandsæg af Sølv havde hun pantsat for 2 Rdl. til Peder Clausen, Bregninge. Huset, hun boede i, havde hun betalt med 30 Rdl. Det var købt paa den Betingelse, at naar hun døde, skulde det afleveres igen til samme Pris, foruden at der skulde ydes Godtgørelse for skete Forbedringer. Det blev ialt 60 Rdl. Derefter blev det solgt til Datteren Sophia Maria for 54 Rdl.

Sønnen, der var til Søs, Johan Ludvig, var hjemme hos Moderen, da hun døde, men han døde selv et halvt Aar senere, 25 Aar gl.

JENS PLOUG

Jens Ploug overtog Embedet i en Alder af 25 Aar, og samme Aar holdt han Bryllup med Gertrud Sophie Groth fra Ærøskøbing.

I Almindelighed gives ikke mange Oplysninger om Degnene. Deres Virksomhed var jo ikke særlig omfattende. Det vigtigste var at undervise Børn og Unge i Kristendom. Det lader ikke til, at Ploug var særlig dygtig dertil, i alle Tilfælde ikke, hvis vi skal dømme efter Biskoppens Visitatsprotokol. Hans Præstation ved Bispevisitatsen 1797 betegnes som ussel. Det skete ogsaa for andre, og det blev da ogsaa bedre senere. Vi maa ogsaa huske paa, at Datidens Bisper ofte var ret myndige Herrer, saa det var ikke saa mærkeligt, om en eller anden Degn kom til at ryste i Bukserne, naar han første Gang skulde have Bispevisitats.

Fra hans Embedstid findes en meget udførlig Beretning om alle økonomiske Forhold vedrørende Degneembedet. Grundlaget for Degneydelserne er et Reskript af 1. Februar 1690.

Da Ploug gaar meget i Enkeltheder, gives mange interessante Oplysninger.

Bregninge og Søby Degnekald.

I.

- A. Af Højtids Offer gives 4; nemlig til Jul, Paaske, Pinse og Allehelgen:
Jule Offer	17—19	Rdl.
Paaske Offer	16—18	—
Pinse Offer	15	—
Allehelgen Offer	8	—
- Offeret har været givet i gammel Mynt, dog er de Slesvigsk-Holstenske Penge bestemte for Landet. (Altsaa Ærø.)
- B. Et godt Bondebryllup 3— 4 —
 Et middelmaadig do. 2 —
 Det ringest do. 2 Mk.
- C. Barnedaab 6 Sk.
- D. Kirkegangskoner:
 Disse ofrer mere eller mindre efter Omstændighederne:
1 Boelsmands (= Gdmd.) Kone i Bregninge		
i Gennemsnit	12	Sk.
i det højeste	1	Mk.
1 Boelsmands Kone i Søby	10—12	Sk.
Af Kaadboer (= Hsmd.) har Degnen da mindst ...	7— 8	—
Af Inderster (= Beboere eller Lejere af jordløse Huse)	4— 6	—
- Nu giver Følget ikke Offer. Før som Konen.
- E. Liig:
At hensynge et lidet Barn	12	—
- - - større do.	14	—
- - - voksent Liig	1	Mk.

Naar der holdes Tale ved Graven, modtager jeg en Gang saa meget (altsaa dobbelt), og holdes Liigprædiken, hvilket er saa sjældent, betales Degnen for Sangen og for at forfærdige Personalie (Levnedsløb) 4— 5 Mk.

Disse Penge har ogsaa været givet mig i Slesvigsk-Holstensk Courant.

Naar de i begge Sogne værende Bohl (73 Gaarde), som har en hel Avl, levere de til Degnen 1 Skp. god Byg og ellers et godt Brød og $\frac{1}{2}$ fed Gaas.

Brødet fører Navn af *Helmis Brød*.

Bygget fører Navn af *Helmis Byg*.

Til Paaske faar Degnen atter to mindre Brød og $\frac{1}{2}$ Snes Æg af hvert helt Bohl.

Følgende Bohls mænd i Leby afvige i Henseende til Mængde af den givne *Helmis Byg*, saavel som Leveringen af samme som den halve Gaas.

Jacob Madsen, $\frac{1}{2}$ Bohlsmd. i Leby,

levere hver andet Aar 1 Skp. Byg, 1 Paaskebrød aarlig og 6 Æg samt *Helmis Brød* og $\frac{1}{2}$ Gaas hvert andet Aar.

Anders Hansen, Leby, ligesaa.

Mads Jensen, $\frac{1}{2}$ Bm., Leby,

levere aarlig 3 Skp. Byg og ligeledes efter gammel Skik $\frac{1}{2}$ Gaas. Ligeledes giver han $1\frac{1}{2}$ Mark for Æg til Paaske og 3 Brød. Ingen *Helmis Brød*.

Chr. Albertsen og *Alb. Jacobsen*, begge $\frac{1}{2}$ Bm. i Leby,

betaler hvert andet Aar.

(I Beretningen findes endnu mange Bønder nævnt, hvis Ydelser afviger fra det almindelige. Her nøjes vi med disse.)

Soby Sogns Bohls mænd giver ikke *Helmis Brød* eller Gaas, men i Stedet 1 Skp. Byg.

II.

(Af) Midsommertiende,

som bekommes in Natura faa Degnen hvert 3. Lam og hver 3. Gris,

imod at afgive 24 Sk. for hvert Lam til de fattige og 2 Mk. for hver Gris, undtagen af dem fra Skovby.

III.

Af Kaadboer og Inderster i Bregninge og Søby svares Penge, der kaldes *Helmis Rettighed* og er 2½ Sk. af hvert Kaad og Inderst i Bregninge, Skovby og Leby, dog undtages 5 Kaadboere i Øster Bregninge, som giver 6 Sk.

Af Kaadboere og Inderster i Søby 3 Sk. er 6—8 Rdl.

IV.

Efter gammel Sædvane Mælk til Ost, derfra Omkostningerne; bliver 5—6 Rdl.

V.

Af Byen Skovby faar Degnen aarlig 1 Mark. Af Ø. og V. Bregninge 8 Sk., hvilke Penge kaldes *Stokkepenge*.

VI.

Ejeren af Vestermøllegaard giver aarlig	1 Skp. Rugmel
Af Møllen ved Bregninge gives.....	1 Skp. Rugmel
og af hans Kaad	1 Skp. Byg

For at skrive Oplysningssedlerne for Brudefolk.....	1 Mk.
For dem, som antages til Confirmation, hver	1 —
Oplæsning af Publicande paa Sognestævne	4 Sk.
Ringes Klokker, passe Uhr-Værket, feje Kirken o. s. v. ...	12 Rdl.
For Ringen Morgen og Aften	4 Skp. Byg
af Korntienden.	

Tavlens Ombæring i begge Kirker.....	1 Rdl.
og ogsaa, hvad der falder paa de 3 Højtidsdage i begge Kirker	24 Sk.

Af et lidet og ubetydeligt Stykke Jord fra Degnens Have, henlagt af en af mine Formænd Hr. Rønne.

Beneficia.

Degne Jorden.

De Degnen for nedbrudte Gaarde allernaadigst i Skatter

godtgjort (d. e. 3 Gaarde i Lebykobbel)	6 Rdl. S. H. C.
Ingen Enkepension nu, men ellers	7 Rdl. 24 S. H. C.
Kgl. Skatter	17—18 Rdl.
Ved Embedets Tiltrædelse var Skatterne	4—5 —
Til Degnen og Klokker Roland i Ærøskøbing	15 Skp. Byg

I Degnejorden er ingen Engbund eller Tørveskær.

Jord:

<i>Dybsøe</i> , hvor kan saas enten.....	3½ Td. Rug
eller	4 Td. Byg
<i>Stejlebjerg</i> , hvor kan saas	10 Skp. Rug
<i>Sønderkohave</i> , hvor kan saas.....	2 Td. Byg
<i>Sandbyesledstykkerne</i> ere	7 Skp. Rugland

Krogsten, som jeg med kongelig Tilladelse har til-
byttet mig for 1 Stk. Jord kaldet Eskemoes, er ... 12 Skp. Bygland

Anm.: Naar *Krogsten* undtages, er den øvrige Jord til liden Nytte for Degnen, da den ligger adspredt i tre forskellige Marker, næsten ¼ Mil fra Byen, noget i halv Frastand. For at pløje, passe, høste, saa o. s. v. faar hver Halvdelen. (Skal vel forstaas saaledes, at det, der høstes, deler Degnen med den, der gør Arbejdet.)

Endnu *Toften*, 10 Skp. Bygland, denne Jord ligger tæt ved Byen, er i god Stand og indbringer mere end *Dybsøe*, der dog er 4 Td. Sædeland.

Efter Bestemmelserne i Skoleloven af 1814 skulde Degneembederne ophæves ved første Embedsledighed. Det kunde ogsaa arrangeres saaledes, at Degnene overtog Lærerembederne. Efter Lovens Bestemmelser skulde Degneindtægterne deles mellem Sognenes forskellige Skole-distrikter, og i hvert Pastorat skulde der være en Skolekommission. Ikke længe efter blev en saadan ogsaa udnævnt for Bregninge og

Søby og kom til at bestaa af følgende Medlemmer: Pastor Ottesen, Chr. Nissen, Vestremølle, for Søby, Gdm. Rasmus Madsen for Bregninge og Gdm. Hans Madsen for Skovby.

Møller Nissen var født paa Vestremølle 1779, og han fortæller selv om sin Barndom,¹³ at han blev opdraget ved en ufølsom og tyrannisk Huslærers tugtende Haand i uindskrænket og slavisk Lydighed, saa at hans Gemyt blev aldeles forkuet, og Forstillelse i Forening med hemmelig Overgivenhed tog Overhaand. Han spekulerede paa at komme bort fra Hjemmet og fik Lov til at studere og blev cand. phil. 1802 med bedste Karakter. Efter at have været Huslærer en Tid købte han Bukkehavegaard, Nebbelunde Sogn paa Lolland, 24 Tdr. Hartkorn. Den solgte han igen 1811 og overtog Møllen efter Faderen. Flere Aar efter skriver Pastor Ottesen om ham saaledes: „... da jeg nu paa 3die Aar i offentlige og private Forhold har lært ham at kende, da maatte jeg tage højlig Fejl, om jeg ikke skulde betro mig til ham i offentlige og private Anliggender med fuld Tillid og Fortrøstning paa hans Redelighed og Lyst til det Godes Fremme i Menighederne. Som Kirkeværge fandt jeg ham aarvaagen og paapasende, som Fattigforstander samvittighedsfuld, øm og menneskekærlig, som Skoleforstander utrættelig, indsigtfuld og virksom til et forfaldent Skolevæsens Fremme, ja, uden hans humane og velvillige Bistand, under megen Opofrelse og Chicaner vilde det begyndte Værk meget have standset, i Stedet for, at det nu gaar sin Fuldendelse i Møde.“

I Aaret 1824 kunde Skolekommissionen nok ønske, at Degn Ploug ogsaa overtog Lærerembedet, da Lærer Block er gammel og ikke længer kan gøre Fyldest som Lærer; men at man ogsaa har Betæneligheder ved at lade Ploug overtage Lærervirksomheden, fremgaar af en Udtalelse af Skolekommissionen, der skriver: „... da han er en aldrende og svagelig Mand, og desuden nødig paatager sig et saadant Skoleembeds ham uvante Besværligheder, foreslaas, at Hr. Ploug holder en duelig Seminarist, der nyder fri Forplejning i hans Hus.“

Ploug var da 53 Aar. Han døde den 5. Marts 1832, 61 Aar gl. Ved Skiftet blev Lærer Weber, Rise, antaget som Lovværge.

De vigtigste Værdier var Boligen og 2 Køer. Det lod ellers til at være et Tvivlsspørgsmaal, om hvorvidt Boligen skulde tilfalde Dødsboet eller Skolekassen, men Skoledirektionen bestemte, at den skulde tilhøre Boet. Den blev nu købt til Enkesæde for 128 Rdl. Trods denne Forøgelse i Boets Aktiver, blev det alligevel et Fallitbo.

Dette Skifte er det sidste i den gejstlige Skifteprotokol, og fra denne Tid ophører den gejstlige Skifteret at eksistere. Den gejstlige Ret bestod af Provsten, der var Formand, samt to Præster. Den forestod Skiftet af Præsters, Degnes og Læreres Dødsboer. Den behandlede ligeledes gejstlige Retssager.

Før Skolerne omtales, maa vi hellere erfare Skolekommissionens Stilling til Udnyttelsen af Degneembedets Værdier.

Som Pension til Plougs Enke fastsættes:

Lejen af de til Degneembedet hørende Jorder:

Dybsøe, Stejlebjerget og Sønderkohave	16 Rbd.
2 Rbd. af hver Skolelærer i Sognet	6 —
Af Skolekassen	8 —
Noget af den Degnebyg, som ellers skulde bortfalde	6 Td.

Ialt... 30 Rbd. og 6 Td. Byg.

Endvidere fik hun en mindre Hjælp fra den af Lærerne paa Ærø i 1822 oprettede Enkekasse.

Degneboligen blev indrettet til Bolig for Degne- og Lærerenker for Bregninge og Søby Sogne, og her fik Plougs Enke anvist Bolig.

Om den øvrige Degnejord toges følgende Bestemmelse:

Sandbyesledstykkerne skulde overdrages til Skovby Skole. (Denne Mark ligger lige Vest for Skovby Skole paa den modsatte Side af Vejen.)

Krogsten skulde overdrages til Degnegaarden saaledes, at Enkerne efter Ploug og Block faar Fordelen.

Den ene Toft sælges til Fordel for Skolekassen.

Den anden Toft faar Skolen i Bregninge.

Stokkepengene tilflyder Skolekassen.

Den 16. August 1834 blev nogle af Jorderne solgt ved Auktion i Bregninge Præstegaard.

Kaadbo Hans Jørgensen, V. Bregninge, købte en af Tofterne (efter Udsæd 1 Td. 1 Skp.) for 180 Rbd.

Thyge Sørensen, V. Bregninge, fik Dybsø (Udsæd 4 Td.) for 182 Rbd.

Peder C. Clausen, Bregninge Mølle, købte Stejlebjerg (1 Td. 4 Skp.) for 61 Rbd.

Rasmus Knudsen i Leby købte S. Kohave i Tværby Mark (2 Td.) for 82 Rbd. (ved Skydsbæk).

HENVISNINGER

1) Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden. Udgivet af F. Falkenstjerne og Anne Hüde. — 2) Fyns Bispearkiv: Skrivelse fra Bregninge By-mænd af 18. Maj 1664. — 3) Fyns Bispearkiv. — 4) Sygt. Gammelt ærøsk Udtryk, som kendes endnu. — 5) J. R. Hüberts: Beskrivelse over Ærø. Side 49. 6) Tingbogen for Søbygaard og Gudsgave. — 7) Ærø Provstearkiv. — 8) Ærø gejstlige Skifteprotokol. — 9) Ærø Provstearkiv. — 10) do. — 11) do. — 12) do. Dat. d. 13. Febr. 1812. — 13) Chr. Nissen: Mit Levnedsløb, meddelt min Sønesøn og Gudsøn til gavnlig og lærerig Betragtning. Skrevet da han var 70 Aar. Findes i Familiens Eje, men ikke trykt.